

Ljubo Karaman, *Dalmacija kroz vjekove u historiji i umjetnosti*. Pomorska biblioteka Jadranske straže, kolo II., sv. III. Split 1934.

V pregledni in lahko razumljivi obliki, ki jo pojasnjujejo primerne slike, nam opisuje znani raziskovalec dalmatinske umetnosti, splitski konservator Ljubo Karaman zgodovino Dalmacije, predvsem pa razvoj njene umetnosti. Posebno pozornost posvečuje slovanski, v prvi vrsti hrvatski kulturni in umetnostni zgodovini te dežele. Knjižica je razdeljena na sledeča poglavja: 1. Stari vijek, kjer govori o prazgodovinskih in antičnih spomenikih, posebno o stari Saloni, Dioklecianovi palači in arheološkem muzeju v Splitu. 2. Zgodnji srednji vek, kjer govori o dobi starohrv. umetnikov, o obokanih cerkvah prostih oblik, prvih romanskih bazilikah, pleteninski ornamentiki in hrvatskem orožju in nakitu. 3. Srednji vek, kjer govori o bogomilskih grobovih, o romanskih in gotskih katedralah, o zvonikih, o samostanskih in privatnih palačah, kiparstvu Radovana in Buvine, o vplivu Bizanca in o cerkvenih zakladnicah. 4. Novi vek, kjer opisuje vpliv južnoitalijanske, lombardske in benečanske gotike. Posebno se bavi z Jurijem Dalmatincem, Andrejem Aleši, Michelozzom in Nikolajem Fiorentincem. V 5. poglavju, kjer kratko obdela zgodovino XIX. stol., pa obžalujemo, da se je odrekel opisu dalmatinske sodobne umetnosti.

Karamanova knjižica je zrel primer domoznanske literature pri nas. Frst.

Arturo Cronia: *Per la storia della slavistica in Italia*. — Collezione di Studi slavi, E. de Schönfeld, Zara 1933.

Avtor imenuje to svoje delo zgodovinsko bibliografske beležke, ki naj dokažejo, da »sedanje prebujenje slavistike v Italiji ni plod fašističnega imperializma, marveč da so se Italijani v vseh časih zanimali za slovanski svet«. — S tem je že dana glavna razdelitev dela po najvažnejših dobah italijanskega duhovnega življenja: humanizem, protireformacija, romantika, risorgimento, doba po zedinjenju.

Italijanski humanizem se je razgledal široko po svetu. Skoro po vseh evropskih dvorih najdemo Italijane kot poslanike, učenjake, izgnance ali popotnike. Marignolli piše zgodovino za Karla IV., E. S. Piccolomini popisuje husite, Toskanec Buonaccorsi sklene prijateljstvo s poljskim humanistom Gregorzem s Sanoka, Guanini napiše tri debele knjige poljske zgodovine. Papeški nunciji in beneški ambasadorji pošiljajo poročila iz slovanskih držav. Največ je seveda govora o Češki (husitje!), o Poljski (Žiga II.), manj o Rusiji (Ivan Grozni). Južne Slované omenjajo samo nekateri popisi popotovanja k Turkom. Iz epistolografije naj bodo omenjena Petrarцова pisma iz Prage. Posebno živahno je ob jezikovni meji: v Furlaniji Nicoletti prvi omenja slovensko narodno pesem, v Dalmaciji Šižgorić srbohrvatsko, Marulić prevede v latinščino Dukljaninovo kroniko, Priboević razpravlja o izvoru Slovanov in Vrančić izda prvi besednjak.

V dobi protireformacije je Cerkev rabila isto orožje, ki so bili z njim protestanti udrli med Slovence, Hrvate in Čehe: vzgajala je slovanske učence v misijonskih zavodih, gojila učenje slovanskih jezikov in izdajala v le-teh knjige. Iz te dobe je prvi italij.-slov. besednjak, ki ga je napisal fra Alasia

da Sommaripa, prav tako Dizionario illirico, ki je v njem Micaglia v dobi, ko je prevladovala čakavščina, zapisal: »Vsi pravijo, da je bosenski jezik najlepši, zato bi ga morali ilirski pisatelji rabiti; to sem storil v le-tem slovarju.« Sveta stolica si je preskrbela glagolske črke, zbrala v Rimu najboljše strokovnjake slaviste in začela zalagati z bogoslužnimi knjigami ves slovanski svet, katoliški in nekatoliški. Urban VIII. in Benedikt XIV., imenovan »veliki prijatelj Slovanov«, sta si največ prizadevala. Dubrovniški benediktinec Mauro Orbini je napisal obširno zgodovinsko knjigo *Il regno degli Slavi*. V ospredju zanimanja je še vedno Poljska (antemurale christianitatis, Sobieski), deloma še Češka (usodna bitka na Beli Gori), vstaja pa že prerojena mogočna Rusija. V dobo protireformacije pade tudi ustanovitev *Accademia della lingua slava* v Rimu, ki je v tesni zvezi z Arcadio, v Dubrovniku pa vzcvete *Accademia degli Oziosi*, ki si nadene za glavno nalogo zbiranje narodnih pesmi.

Za dobo zgodnje romantike je značilno zanimanje za tuje jezike in literature. Od slovanskih narodov najbolj vzbujajo pozornost Rusija (Katarina II., Napoleonov poraz), prav živo pa se Italijani zanimajo tudi za prebujajoče se balkanske Slovane in njih narodno pesem. V tem pogledu je silnega pomena A. Fortis s svojim spisom *Viaggio in Dalmazia*, ki prinaša v izvirniku in prevodu *Asanaginico*. Pojavi se tudi prvi slavist v modernem smislu besede, F. M. Appendini, ki je v tesnih zvezah z avstrijskimi slavisti. Iz iste dobe je monumentalni trojezični besednjak Stullijev. Pojavljajo se že prvi prevodi iz slovanskih literatur.

Iz Risorgimenta je znan Mazzinijev sen o italijansko-slovanskem zavezištvu, znano posebno njegovo prijateljstvo do Mickiewicza in do Poljakov. Toda prav v ta čas pade prva senca nesporazuma: Tommaseo, izvrstni prevajalec srbskih narodnih pesmi, se prelevi v slavofoba, ko Hrvati zahtevajo združitev Dalmacije s kraljevino.

Tudi iz zadnje dobe (l. 1870.) navaja pisec marsikaj zblizujočega, tako zanimanje Italijanov za osvobodilne boje balkanskih Slovanov, družinske zveze s črnogorsko vladarsko hišo, Slovanom prijazno vlado Leona XIII. (*Grande mundus!*). To je zlasti doba prevodov, pa tudi resnih slavističnih studij. Znana so imena kakor Bartoli, Goidanich, a tudi Verdinois, Ciampoli, De Gubernatis, Teza, Guyon so graditelji današnje slavistike v Italiji. Seveda — zaključuje pisec — ni primere med množico prevodov in člankov splošno informativnega značaja na eni strani in skromnim številom znanstvenih del na drugi, in žal, da se tudi v le-teh kaže pomanjkanje načrta.

Na pragu nove dobe, ko vse kaže, da se bo slavistika v Italiji razmahnila, je bila gornja studija zares potrebna. Treba je bilo ugotoviti, kaj so v Italiji na tem področju že ustvarili, katere napake so delali, katere ovire so se stavljale na pot. G. Cronia je svojo nalogo odlično izvršil: izredno marljivo in vestno je zbral snov, raztreseno po najrazličnejših knjižnicah, pregledal cele skladanice obširnih revij, zaznamoval vso moderno poplavo prevodov.

Delo je pisano z vso ljubeznijo do stvari. Razumljivo je, da je pisec v želji, pokazati čim več brazd na njivi italijanske slavistike, prištel sem vse, kar si je pridobila zaslug Cerkev, manj opravičeno pa je, da je uvrstil med

dela Italijanov vse tisto, kar so napisali pisci iz obmejnih pasov, zlasti iz Dalmacije.

V delu, ki je v njem zgodovinska plat tako poudarjena, je težko izogniti se nekaterim kočljivim, bolečim mestom; tudi g. Cronia se jim ni, a obravnaval jih je zmerno in taktno. Taka dela res služijo medsebojnemu spoznavanju in zbližanju.

A. Bajec

ZAPISKI

Režiser — Maks Reinhardt

1. V tesni, umazani podzemski pivnici na Lessingovi cesti v Berlinu je na prelomu 20. stoletja, v času, ko je naturalizem počasi odmiral in se je pričela naskrivoma utihotapljati in uveljavljati nova romantika, ustanovila neka literarna družba krožek z vzdevkom »Die Brille«. Ti mladi ljudje so nastavili sekiro filistrstvu, ovrgli razum in postavili ter cenili samo čustvo. Člani tega kluba so našli s svojimi grotesknimi priredbami mnogo odobravanja. Večji del teh krožkarjev je izhajal iz gledaliških ljudi. Predmet in forma burk in šal je merila na pravo odrsko vzdušje. Za Silvestrovo 1900 so priredili člani tega kluba (v dvorani »Umetniškega doma«) velik večer s parodističnim svečanim vzdevkom: »Božične igre na prelomu stoletja«. Parodija je našla toliko odobravanja, da so se te »božične igre« ponavljale večer za večerom. Kesneje so imenovali svoje početje po Goetheju: »Schall und Rauch«. Tu sta se shajala in delovala intimna tovariša, mlada, idealna, nadarjena igralca Brahmovega »Nemškega gledališča« Fritz Kayssler in Maks Reinhardt.

Kar so prireditelji na teh večerih nudili, so bile samo muhe in kaprice mladih ljudi. Iz te vseobče parodije mlade generacije pa je udarjalo hrepenenje po neki novi struji in mržnja nad premočjo krute naturalistične umetnosti. Vsa mogoča gledališka dognanja so vam obrnili ti buzokljunci na glavo. Znameniti sta postali predvsem Reinhardtova predelava Schillerjevega »Don Carlosa« in Kaysslerjevi »Režijski pomenki«. Sloves teh novotarjev je šel po vsem Berlinu. Reinhardt je insceniral mimo tega v »Residenztheatru« velikega, a prav tako nedramatičnega lirika Rilkeja in Wedekinda.

Bila pa je v tem trenutku tragična krivda, da se je ločil Reinhardt od svojih prijateljev, se sprl s svojim ravnateljem Brahmom ter se čedalje bolj odtegoval »Nemškemu gledališču«. Osnoval je v središču Berlina svoje lastno gledališče: »Schall und Rauch«. To malo gledališče, ki je imelo značaj kabareta, je z otvoritveno predstavo neznansko pogorelo. Toda zamrlo ni, temveč prav tu je izhodišče in začetek velike gledališke umetnosti, ki je zanesla kesneje Reinhardtovo slavo po vsem svetu in zarezala teatrski zgodovini novo, na moč globoko in važno fazo.

2. To malo »Schall und Rauch« gledališče je delovalo anonimno in tudi na znotraj ni bilo izključno Reinhardtovo gledališče. Še od onih veselih, zanesenih večerov je bil izbran kolegij, ki je svetoval, pesnil in tudi režiral.